

VALVASORJEVA KNJIŽNICA KRŠKO

Ksenja Banič

**KNJIŽNIČNE STORITVE IN DEJAVNOSTI ZA
UPORABNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI:
VALVASORJEVA KNJIŽNICA KRŠKO V NOVIH
PROSTORIH**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Krško, 2024

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Ksenja BANIČ

Naslov pisne naloge: Knjižnične storitve in dejavnosti za uporabnike s posebnimi potrebami: Valvasorjeva knjižnica Krško v novih prostorih

Kraj: Krško

Leto: 2024

Št. strani: 29

Št. slik: 10

Št. preglednic: /

Št. prilog: 1

Št. strani prilog: 2

Št. referenc: 21

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Valvasorjevi knjižnici Krško

Mentor v času strokovnega usposabljanja: Urška Šoštar

UDK: 027.022(497.4Krško):364.65-056.26(043)

Ključne besede: osebe s posebnimi potrebami, splošne knjižnice, knjižnične zgradbe, dostopnost, Valvasorjeva knjižnica Krško

Izvleček

Za zagotavljanje enakih pravic za vse uporabnike knjižnic je potrebno, da tako na fizični dostop do knjižnične zgradbe kot tudi na storitve in programe knjižnic gledamo s stališča ranljivih uporabniških skupin. Valvasorjeva knjižnica Krško je splošna knjižnica, ki je v letu 2022 pridobila nove knjižnične prostore v novozgrajenem prizidku, v katerem je, po več letih delovanja mladinskega oddelka na dislocirani lokaciji, ponovno združila vse oddelke. Naloga se osredotoča na pomen nove knjižnične stavbe pri sodelovanju Valvasorjeve knjižnice Krško s skupinami uporabnikov s posebnimi potrebami. Teoretični del naloge obsega vpogled v današnje načrtovanje knjižničnih zgradb, opredelitev uporabnikov s posebnimi potrebami ter predstavitev že obstoječih oblik sodelovanj Valvasorjeve knjižnice Krško z uporabniki s posebnimi potrebami. Raziskava ugotavlja usklajenost nove knjižnične stavbe Valvasorjeve knjižnice Krško s Smernicami za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi, primerno opremljenost prostorov za lažjo orientacijo in iskanje gradiva, zadovoljstvo uporabnikov s posebnimi potrebami z novimi prostori, zadovoljstvo uporabnikov s posebnimi potrebami z dosedanjim sodelovanjem z Valvasorjevo knjižnico Krško. V intervjujih je sodelovalo pet zaposlenih strokovnih delavk, ki sodelujejo in izvajajo mentorstvo z uporabniki s posebnimi potrebami. Rezultati raziskave so pokazali, da so uporabniki zadovoljni z novonastalo zgradbo, z ureditvijo in opremo prostorov, knjižnico torej obiskujejo s povečanim zadovoljstvom. Trenutno nedelovanje slušne zanke je izpostavljeno kot edina pomanjkljivost, ki ji je potrebno posvetiti pozornost. Podani so predlogi za morebitno izvajanje dodatnih dejavnosti za uporabnike s posebnimi potrebami glede na možnosti, ki jih omogočajo novi prostori.

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem mentorici in sodelavki Urški Šoštar za pomoč, vodenje in motivacijske nasvete v času usposabljanja in izobraževanja, predvsem pri pisanju pisne naloge za bibliotekarski izpit.

Prav tako se zahvaljujem vsem strokovnim delavkam iz društva Sonček, Varstveno delovnega centra Leskovec, Osnovne šole dr. Mihajla Rostoharja Krško ter Društva gluhih in naglušnih Posavje.

KAZALO

1 UVOD.....	1
2 NAČRTOVANJE NOVE KNJIŽNIČNE STAVBE	2
2.1 PROCES NAČRTOVANJA	2
2.2 VALVASORJEVA KNJIŽNICA KRŠKO.....	4
3 UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI.....	6
3.1 OPREDELITEV UPORABNIKOV S POSEBNIMI POTREBAMI	6
3.2 STORITVE IN DEJAVNOSTI Z UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI V VALVASORJEVI KNJIŽNICI KRŠKO.....	7
3.3 PRIPOROČILA IN SMERNICE.....	9
4 RAZISKAVA	11
4.1 NAMEN IN CILJI RAZISKAVE.....	11
4.2 METODOLOGIJA RAZISKAVE.....	12
5 REZULTATI RAZISKAVE.....	14
5.1 UPOŠTEVANJE SMERNIC ZA DOSTOP DO KNJIŽNIC ZA UPORABNIKE Z OVIRANOSTMI – KONTROLNI SEZNAM.....	14
5.1.1 Fizični dostop do knjižnice	14
5.1.2 Fizični prostor knjižnice.....	15
5.1.3 Dostop do gradiva in storitev	16
5.1.4 Toaletni prostori	18
5.1.5 Izposojevalni pult	19
5.1.6 Referenčna in informacijska služba	20
5.1.7 Oddelek za otroke.....	21
5.1.8 Tehnološke rešitve – dostopnost sodobnosti.....	22
5.2 INTERVJUJI S STROKOVNIMI DELAVKAMI, ZAPOSLENIMI V USTANOVAH ZA UPORABNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI.....	23
6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI	25
7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA	28

KAZALO SLIK

Slika 1: Prepolne in do stropa naložene knjižne police (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško).....	5
Slika 2: Vhod v nov prizidek knjižnice (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)	15
Slika 3: Notranjost nove knjižnice (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško).....	16
Slika 4: Primer zadostnega prostora med policami (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)	17
Slika 5: Primer usmerjevalne table s piktogrami, ki se ujema s celostno grafično podobo knjižnice (foto: osebni arhiv).....	18
Slika 6: Knjigomat za vračanje gradiva (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško).....	19
Slika 7: Knjigomat za izposajo gradiva (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško).....	20
Slika 8: Primerna višina pulta in udobni sedeži za primer čakalne vrste (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)	21
Slika 9: Pravljíčna soba kot dodana vrednost oddelku za otroke (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)	22
Slika 10: Interaktivni informacijski zaslon s tlorisom knjižnice (foto: osebni arhiv)	23

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: EVALVACIJSKI VPRAŠALNIK	I
--	---

1 UVOD

Poslanstvo knjižnic skupaj z njihovimi cilji temelji na kulturi, izobraževanju in dvigovanju ravni znanja družbe z zadovoljevanjem informacijskih potreb uporabnikov. Sem spada tudi upoštevanje 5. načela Ranganathanovega zakona bibliotekarstva (knjižnica je živ dinamičen organizem), kjer se rast objekta, bralcev in knjižničnega osebja predstavlja kot učinkovit dejavnik njihove rasti in se jasno nanaša na pomen zagotavljanja potrebnih knjižničnih pogojev in zmogljivosti za zagotavljanje storitev vsem uporabnikom (Glaser, 2000). Prav tako Ranganathanovi zakoni opredeljujejo namen delovanja knjižnice in potrebe po preverjanju njene uspešnosti. V sodobnem bibliotekarskem jeziku bi njegove zakone na kratko opredelili, da morajo knjižnice svoje dejavnosti organizirati tako, da njihove storitve ustrezajo potrebam uporabnikov (Glaser, 2000).

Uspešnost delovanja morajo knjižnice tudi meriti, in sicer tako, da analizirajo dejansko uspešnost delovanja glede na izraženo poslanstvo in primerjajo rezultate s knjižničnimi cilji, kar je tudi eden izmed poglavitnih namenov naše naloge; torej ugotoviti v kolikšni meri novozgrajeni prizidek Valvasorjeve knjižnice Krško ustreza potrebam uporabnikov s posebnimi potrebami. Knjižnice veljajo za najbolj vključujoča znanstvena in kulturna središča po vsem svetu in bi morale nuditi storitve vsem. Uporabniki s posebnimi potrebami veljajo za potencialne in dejanske uporabnike knjižnic, še posebej splošnih. Vrednotenje tako fizičnega kot tudi psihičnega stanja uporabnikov s posebnimi potrebami in razumevanje njihovih težav v zvezi z njihovim dojemanjem prostora lahko igra pomembno vlogo pri oblikovanju primerne in učinkovitega prostora za ponudbo kakovostnih storitev, povečanje števila uporabnikov knjižnice, izboljšanje njihove dostopnosti do referenc in krepitev samozavesti. Pri uresničevanju tega poslanstva in doseganju teh ciljev ima nedvomno pomembno vlogo sodelovanje med knjižničarji in arhitekti pri oblikovanju učinkovitega, primerne, udobnega in varnega prostora za osebe s posebnimi potrebami, v skladu s standardi bibliotekarstva, predpisi in arhitekturnim projektiranjem.

Ne glede na sprejeto zakonodajo in deklaracije, kot so Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001), IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah 2022 (2023), Splošna deklaracija človekovih pravic (2018) ipd., so knjižničarji k oblikam dela in razvijanju dejavnosti, ki so namenjene prav posebnim skupinam uporabnikom, zavezani na osnovi temeljnih načel etike in humanizma.

Dovjak idr. (2019) ugotavljajo, da literature, v kateri bi bile knjižnice za potrebe načrtovanja obravnavane kot celote, v slovenščini ni v izobilju. Zahteve za kakovostno notranje okolje so definirane za stavbe na splošno in ne sledijo specifikam knjižnic. Poleg tega je načrtovanje knjižničnih stavb kompleksen proces in zahteva natančno in dosledno izvedbo vseh navedenih faz in korakov. To rezultira v smotrno urejeni in polno izkoriščeni knjižnični stavbi, ki zagotavlja kvalitetno uporabniško izkušnjo.

Čeprav poznamo več oblik sodelovanja splošnih knjižnic z uporabniki s posebnimi potrebami (dostava in izposoja gradiva na sedež društev, obisk knjižničarjev), naj bi obiskovanje nove knjižnice za uporabnike s posebnimi potrebami predstavljalo dodaten doprinos in hkrati ustvarjalo nove možnosti za različne pristope in oblike dela.

V prvem, teoretičnem, delu naloge bomo predstavili novonastalo zgradbo Valvasorjeve knjižnice Krško, organiziranost dejavnosti in storitev s poudarkom na uporabnikih s posebnimi potrebami. Opredelili bomo uporabnike s posebnimi potrebami in se osredotočili na njihove težave in omejitve, ki so posledica bodisi omejitev na fizični bodisi na kognitivni ravni. Oprli se bomo na zakonske podlage, določene smernice; predvsem IFLA¹ Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi - kontrolni seznam (Irvall in Nielsen, 2015).

V drugem, empiričnem delu naloge bomo analizirali ustreznost novozgrajenega prizidka, predstavili mnenja zaposlenih iz štirih ustanov z uporabniki s posebnimi potrebami, s katerimi Valvasorjeva knjižnica Krško že vrsto let sodeluje, in ki smo jih pridobili s pomočjo intervjuja (kvalitativna metoda).

2 NAČRTOVANJE NOVE KNJIŽNIČNE STAVBE

2.1 PROCES NAČRTOVANJA

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001) v 16. členu govori o splošnih knjižnicah kot o organizacijah, ki izvajajo knjižnično dejavnost za prebivalstvo v svojem okolju in splošnim knjižnicam nalaga, da zagotavljajo storitve tudi za skupine prebivalcev s posebnimi potrebami.

¹ IFLA *ang. International Federation of Library Associations and Institutions*: Mednarodna zveza bibliotekarskih društev in ustanov

Pomembno je poudariti, da knjižnice že dolgo niso več samo tradicionalne izposojevalnice knjižničnega gradiva, saj so s svojim raznolikim in razvojno naravnanim delovanjem postale informacijska in neformalna izobraževalna središča, osrednje občinske kulturne ustanove in osrednja krajevna središča branja, ki s svojo družbenorazvojno vlogo prispevajo tudi k izenačevanju kulturnih in izobraževalnih, v zadnjem času pa vse bolj tudi različnih socialnih možnosti (Jochumsen idr., 2012).

Raziskave v Skandinaviji kažejo, da približno polovica uporabnikov, ki obiše knjižnico, tega ne stori zato, da bi si izposodila knjige, temveč uporablja knjižnične prostore za druge dejavnosti (Aabo in Audunson, 2012). Prav zaradi tega se knjižnic ne gradi, kot se jih je včasih, in tisto, kar se je o gradnji pisalo še pred relativno kratkim časom, danes v veliki meri ni več uporabno.

Kalan in Južnič (2015) v znanstvenem članku navajata več razlogov za pomanjkanje slovenske literature na to temo. Eden pomembnejših je verjetno ta, da večina bibliotekarjev², ki se sreča z vprašanjem gradnje nove knjižnice, to doživi le enkrat, medtem ko v tujini obstajajo bibliotekarji, ki se specializirajo za ustvarjanje novih stavb in o tem tudi pišejo.

Simoneti idr. (2019) se v članku poslužujejo več izrazov ki opisujejo podobne, čeprav nekoliko različne koncepte načrtovanja v povezavi z ljudmi z oviranostmi. Izrazi dostopno načrtovanje, univerzalno načrtovanje in uporabnost oziroma primernost za obiskovanje so vrsta pristopov k načrtovanju, ki lahko privedejo do objektov, ki so lažji za uporabo za vse, vključno z ljudmi z oviranostmi. Ti koncepti veljajo za načrtovanje zgradb, storitev in drugih izdelkov in okolij, vključno z informacijskimi tehnologijami:

a) Dostopno načrtovanje

Dostopno načrtovanje je proces načrtovanja, pri katerem so posebej upoštevane potrebe invalidov (Simoneti idr., 2019). Dostopnost se včasih nanaša na značilnost, da lahko ljudje z različnimi invalidnostmi samostojno uporabljajo izdelke, storitve in zmogljivosti. Dostopnost kot poseben ozir v načrtovanju ima dolgo zgodovino, vendar se je ozaveščenost javnosti o

² bibliotekár: strokovni uslužbenec v knjižnici, knjižničarski uslužbenec z visoko izobrazbo (povzeto po SSKJ)

dostopnosti povečala s sprejetjem zakonodaje, kot je Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI, 2010), ki določa, da morajo biti vse stavbe v javni rabi do konca leta 2025 dostopne gibalno in senzorno oviranim osebam.

b) Uporabno načrtovanje

Pojem govori o zagotavljanju določene ravni dostopnosti za vse, ker to koristi družbi na različnih področjih.

Načelo uporabnosti oziroma primernosti za obiskovanje zagovarja prednosti splošno uporabnega okolja in vodi preboj z ozkega trga za osebe s posebnimi potrebami do rešitev, ki so smiselne za vso populacijo. Uporabno načrtovanje zavrača načrtovanje ločenih objektov in območij, prilagojenih za osebe z zmanjšanimi zmožnostmi. Objekti so dostopni, če vsem ljudem omogočajo samostojen vstop in uporabo storitev (Simoneti idr., 2019).

c) Univerzalno načrtovanje

Simoneti idr. (2019) navajajo, da se univerzalno načrtovanje pojavlja kot pojem nove etične in tehnične prakse načrtovanja grajenega okolja, ki stremi k večji uporabnosti prostora za vse in zmanjševanju stigmatizacije posameznikove zmanjšane zmožnosti. Ta vrsta načrtovanja temelji na povezanosti človekovih potreb in zdravja z načrtovanjem in oblikovanjem grajenega okolja in odprtega prostora, načinov zagotavljanja dostopnosti in uporabnosti prostora, razvoju prizadevanj za odpravljanje ovir v grajenem okolju, značilnostih vključujočega in prilagodljivega okolja. Univerzalno načrtovanje opisuje kot praktičen pristop, ki si prizadeva upoštevati potrebe najšibkejše skupine in njene potrebe vgraditi v načrtovano celoto in hkrati zagotoviti večjo uporabnost okolja za vse. Tako dostopno kot univerzalno načrtovanje se torej ukvarjata z naslavljanjem potreb uporabnikov, ki presegajo tiste, ki veljajo za "povprečne" ali "tipične".

2.2 VALVASORJEVA KNJIŽNICA KRŠKO

Valvasorjeva knjižnica Krško je osrednja splošna knjižnica s sedežem na Cesti krških žrtev 26 v Krškem. Ustanovljena je bila leta 1964. V zadnjih desetletjih, do junija 2022, se je nahajala v

delu stavbe Kapucinskega samostana Krško, pri čemer je bil mladinski oddelek dislociran. Osrednja knjižnica je posledično še komaj izpolnjevala minimalne pogoje za izvajanje javne službe. Delovanje knjižnice je že pred leti preseгло prostorske zmogljivosti (Slika 1), v takšnih pogojih je kakovost delovanja zelo težko sledila usmeritvam delovanja splošnih knjižnic.

Gradivo v oddelku za stroko in leposlovje je bilo zloženo visoko na policah in uporabnikom težko dosegljivo, zaradi prostorskih omejitev ter različnega gradiva je bilo težko zagotoviti primerno hranjenje gradiva zato kar znaten delež knjižničnega gradiva ni bil v prostem dostopu uporabnikom. Dostop do knjižnice oziroma knjižničnega gradiva ni bil prilagojen niti ljudem s posebnimi potrebami niti staršem z otroškimi vozički. Oteženo je bilo tudi hranjenje arhiva, saj je knjižnica težko zagotavljala prostorske pogoje, ki jih nalaga Zakon o varstvu osebnih podatkov in Pravilnik o zavarovanju osebnih podatkov v Valvasorjevi knjižnici Krško (Brenčič idr., 2011).

V dokumentu Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (2019) je zapisano, da mora splošna knjižnica omogočati enakopraven dostop do knjižničnih storitev za vse prebivalce.

Načrtovanje knjižnice vključuje načrtovanje knjižnične zgradbe in prostora tako, da ustrezata potrebam in stanju skupnosti uporabnikov knjižnice. To torej pomeni, da so skupnost uporabnikov in vrste storitev, ki jih je treba zagotoviti, osrednji fokus zasnove (Jaeger, 2018).

Slika 1: Prepolne in do stropa naložene knjižne police (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Obstoječi prostori Valvasorjeve knjižnice Krško tako niso omogočali razvijanja sodobne dostopnosti splošnih informacijskih storitev (računalniška mesta za uporabo e-uprave, dostopnost informacij javnega značaja ipd.), izvajanja vseživljenjskega izobraževanja, informacijskega opismenjevanja uporabnikov in izvajanja posebnih storitev za ciljne skupine uporabnikov.

Pot do novih prostorov so zaznamovali nekateri pomembni mejniki. Že leta 2005 je bilo sklenjeno, da Valvasorjeva knjižnica Krško ostane v starem mestnem jedru. Nekaj več kot desetletje zatem, leta 2016, je Zavod za varstvo kulturne dediščine dovolil gradnjo prizidka ob samostanu. Arhitektura in umestitev nove stavbe Valvasorjeve knjižnice Krško v staro mestno jedro, kjer veljajo posebni kulturni in varstveni pogoji, ni bila enostavna, saj je bilo treba v vseh fazah upoštevati zahteve Zavoda za varstvo kulturne dediščine.

3 UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI

3.1 OPREDELITEV UPORABNIKOV S POSEBNIMI POTREBAMI

Pomembnost neke pojavnosti se kaže tudi z izražanjem v jeziku, s poimenovanjem. Termin invalid (s pridevnikom invalidski) je uveljavljen in nevtralen izraz zlasti na področju prava. Besedilno poenoteno rabo poimenovanja utemeljuje terminološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU poleg številnih možnih sopomenskih izrazov: hendikepirane osebe, ljudje/osebe z oviranostmi, ljudje/osebe s posebnimi potrebami (Felicijan, 2023).

Razlike med definicijami invalidnosti kažejo, da tega področja ni preprosto opredeliti ali ustrezno poimenovati ljudi z določenimi specifičnostmi. Razumevanje invalidnosti posameznikov v družbi se v zadnjih letih pomika od medicinskega k družbenemu pojmovanju, zato so razumljive tudi spremembe v definicijah invalidnosti v mednarodnih dokumentih in nacionalni literaturi za to področje (Vertot, 2007).

V strokovni terminologiji se tako pojavljajo različna poimenovanja za skupine ranljivih uporabnikov (hendikepirani uporabniki, invalidi, prizadeti, funkcionalno in intelektualno ovirani ali uporabniki s posebnimi potrebami), ki so hendikepirani v smislu, da jim je iz kakršnega koli razloga onemogočen dostop do knjižničnega gradiva in informacij in imajo posledično zaradi tega manj možnosti za razvoj in uresničevanje svojih potreb (Lujić, 2002).

Jezikovno politična korektnost deluje tako, da nastajajo nova poimenovanja za zakrivanje negativnih družbenih pojavov, poimenovanja so evfemizmi (omiljevalne besede), ki nimajo negativne konotacije: posamezniki s posebnimi potrebami, osebe z oviranostjo ipd. Obzirnost se vzpostavi v jezikovni sferi, v družbi pa se poveča prizadevanje za vključevanje v proces enakovrednosti in enakopravnosti (Vertot, 2007).

Po raziskovanju spletne strani IFLA, Mednarodnega združenja bibliotekarskih društev in ustanov, lahko ugotovimo oziroma povzamemo, da se med uporabnike s posebnimi potrebami uvršča naslednje kategorije oseb (IFLA, b. d.):

- vizualno ovirane osebe (slepi in slabovidni, osebe s težavami s tiskom),
- gluhe in naglušne osebe,
- osebe z bralnimi težavami (mišljena je disleksija),
- gibalno ovirane osebe (osebe z omejeno motoriko),
- osebe z motnjami v duševnem razvoju (kognitivno ovirani),
- osebe v dolgotrajni oskrbi (bolnišnični pacienti, zaporniki, starostniki v domovih za ostarele in drugih oskrbovalnih institucijah, osebe, ki ne morejo zapustiti doma),
- osebe v posebnih okoliščinah (nepismeni, socialno-ekonomsko prikrajšani, upokojenci, brezposelni, brezdomci) in
- multikulturne skupnosti.

3.2 STORITVE IN DEJAVNOSTI Z UPORABNIKI S POSEBNIMI POTREBAMI V VALVASORJEVI KNJIŽNICI KRŠKO

Glede dostopnosti in ravni knjižnične dejavnosti za uporabnike s posebnimi potrebami v splošnem velja, da je za te skupine v knjižnicah slabo poskrbljeno: tako glede gradiva za jezikovne skupine, dostopnosti zgradb in prostorov, knjižničnega gradiva in opreme (Aupič idr., 2018).

Z leti se je Valvasorjeva knjižnica Krško glede na potrebe okolja povezala z nekaterimi skupinami uporabnikov s posebnimi potrebami in z njimi že vrsto let redno sodeluje. Od leta 2000 dalje sodeluje z Društvom gluhih in naglušnih Posavja in Osnovno šolo dr. Mihajla Rostoharja, leta 2009 je knjižnica pričela sodelovati še z enoto Varstveno delovnega centra Leskovec in centrom Sonček Krško (del Zveze društev za cerebralno paralizo Slovenije).

Zanje in predvsem z njimi knjižnica pripravlja različne oblike sodelovanja v okviru obstoječega projekta Živim in se veselim s knjižnico:

- različnim skupinam uporabnikov, ki zaradi svoje drugačnosti, ovir in drugih zadržkov neradi obiskujejo knjižnico individualno, omogoča izposajo gradiva v obliki kolekcij,
- da bi bili tudi ti uporabniki v stiku s knjižnico in spoznali možnosti, ki jih nudi sodobna knjižnica, ter da bi knjižnico začutili kot kulturni prostor, zanje knjižnica organizira skupinske ogleda,
- da bi ostali vsaj delno v stiku s tekočo knjižno produkcijo, v prostorih društev knjižnica
- pripravlja mesečne predstavitve knjižničnega gradiva,
- občasno in po potrebi jim knjižnica nudi individualno izobraževanje za samostojno uporabo knjižnice (uporaba kataloga, samostojno iskanje knjig na policah),
- na razpolago je individualno računalniško opismenjevanje,
- organizira bralne in pripovedovalne ure, na katerih se bere ali posreduje znanja iz strokovnih knjig na izbrano temo, pri čemer se upošteva želje in potrebe uporabnikov,
- s pošiljanjem pisnih vabil in elektronske pošte jih redno obvešča o kulturnih prireditvah v knjižnici,
- na njim primeren oziroma prilagojen način jih vključuje v program prireditev,
- knjižnica pripravlja sezname s knjigami za lažje branje in jih tudi ustrezno izpostavi,
- redno oblikuje zbirko zvočnih knjig za slepe in slabovidne in nudi izposajo bralnih očal.

Poleg zgoraj navedenih storitev in dejavnosti je Bralna značka Petra Klepca za uporabnike s posebnimi potrebami dobro sprejet projekt. Omenjeni projekt je knjižnica izvedla v letu 2009/2010 z varovanci VDC Leskovec. Do sedaj so se v Bralno značko Petra Klepca vključili enota VDC Leskovec in Osnovna šola dr. Mihajla Rostoharja ter društvo Sonček. Eno od pglavitnih težav je knjižnici v preteklosti predstavljala prostorska stiska in nedostopnost. Čeravno ji je samostansko okolje dajalo poseben pridih, v katerega so se uporabniki radi vračali, se je knjižnica zavedala, da to ni dovolj. Sodobna knjižnica mora biti informacijski center s stičiščem kulturnega, socialnega in izobraževalnega in inkluzivnega področja v lokalnem okolju. Pri zadovoljevanju potreb uporabnikov s posebnimi potrebami sta Valvasorjevo knjižnico Krško omejevala neprimeren fizični dostop do zgradbe in nedostopnost prostorov za uporabnike s posebnimi potrebami.

3.3 PRIPOROČILA IN SMERNICE

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice (2019) uporabnika knjižnice opredeljujejo kot katero koli osebo, ki uporablja gradivo, storitve, opremo in prostore knjižnice. Če želijo splošne knjižnice izpolnjevati svoje cilje, morajo biti njihove storitve v celoti dostopne vsem, tudi uporabnikom s posebnimi potrebami.

Da bi osebe s posebnimi potrebami lahko uporabljale knjižnične storitve in gradivo, jim morajo knjižnice zagotoviti prilagoditve prostorov in opreme, v knjižnično zbirko uvrstiti gradivo, ki ga lahko uporabljajo, prilagoditi vsebino in programsko opremo svojih spletnih strani, oblikovati prireditve in storitve za in v sodelovanju z njimi, nuditi podporne programe in informacije njihovim svojcem ter skrbnikom, poskrbeti za ustrezno usposobljenost knjižničarjev za delo z njimi in z ozaveščanjem širše javnosti poskrbeti za razbijanje stereotipov.

V Splošni deklaraciji človekovih pravic (2018) je navedeno, da imamo vsi ljudje pravico do izobraževanja in pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti ter biti deležni koristi, ki iz tega izhajajo.

IFLA/UNESCO manifest o splošnih knjižnicah 2022 (2023) navaja, da morajo biti storitve knjižnic na voljo vsem, ne glede na starost, spol, raso, versko pripadnost, nacionalnost, jezik ali socialni status, tudi uporabnikom, ki iz kakršnih koli vzrokov potrebujejo prilagojene storitve. Mednarodna organizacija IFLA je pripravila še vrsto drugih strokovnih dokumentov³, ki služijo kot pomoč knjižnicam pri obravnavi posamezne skupine uporabnikov s posebnimi potrebami, med drugim npr.:

- Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi – kontrolni seznam (Irvall in Nielsen) iz leta 2015,
- Knjižnice za slepe v informacijski dobi: razvojne smernice (Christensen in Kavanagh) iz leta 2010,
- Smernice za knjižnične storitve za zapornike (Lehmann in Locke) iz leta 2008,
- Smernice za knjižnične storitve za osebe z demenco (Mortensen in Nielsen) iz leta

³ Navedene smernice so dostopne na spletni strani Mednarodne zveze bibliotekarskih društev in ustanov IFLA: <https://repository.ifla.org/simple-search?query=guidelines>

2007,

- Smernice za knjižnične storitve za multikulturne skupnosti (Pestell idr.) iz leta 2009,
- Smernice za knjižnične storitve za osebe z disleksijo (Irvall in Nielsen) iz leta 2007,
- Smernice za lažje berljivo gradivo. Smernice za knjižnične programe opismenjevanja: nekaj praktičnih predlogov (Bahor) iz leta 2007,
- Smernice za knjižnične storitve za bolnišnične paciente in osebe v dolgotrajni oskrbi (Panella idr.) iz leta 2004,
- Smernice za knjižnične storitve za gluhe (Day) iz leta 2004,
- Smernice za knjižnične storitve za brezdomce (IFLA odbor) iz leta 2017.

Zaradi tematike naloge posameznih dokumentov ne predstavljamo podrobneje, razen v nadaljevanju Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi – kontrolni seznam (Irvall in Nielsen, 2015). V nadaljnjem besedilu bomo uporabljali naslov slovenskega prevoda, ki pravzaprav predstavlja prevod IFLA smernic (Access to libraries for persons with disabilities – checklist). Ta lahko služi knjižnicam za usmeritev pri prilagajanju prostorov, opreme, storitev in informacijskih virov. Večina smernic podaja tudi konkretne nasvete, praktične primere ter natančne usmeritve, ki so lahko knjižnicam v veliko pomoč. Na tem mestu velja opozoriti še, da moramo v primeru izvajanja prilagoditev biti pozorni na to, da so jih deležne vse skupine uporabnikov s posebnimi potrebami, ter da prilagoditev za posamezno skupino ne predstavlja dodatne ovire za drugo skupino.

Zasnova knjižnice za osebe s posebnimi potrebami mora biti izvedena tako, da se pri gradnji stavbe in prostora knjižnice upoštevajo različna stanja oviranosti. Predvsem zato, ker poznamo različne vrste oviranosti in je vključevanje ljudi s posebnimi potrebami izjemno pomemben del nalog knjižnic (Jaeger, 2018).

4 RAZISKAVA

4.1 NAMEN IN CILJI RAZISKAVE

Splošna knjižnica mora uporabnikom z oviranostmi posvečati posebno pozornost. Zaradi posebnosti njihovega fizičnega ali psihofizičnega stanja imajo uporabniki z oviranostmi drugačne bralne in informacijske potrebe ter zahteve kot ostali odrasli uporabniki, kar je potrebno dodatno upoštevati pri načrtovanju izgradnje novih prostorov knjižnice.

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, v kolikšni meri nova knjižnična stavba Valvasorjeve knjižnice Krško upošteva Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015) predstaviti sodelovanje knjižnice z uporabniki s posebnimi potrebami, ugotoviti zadovoljstvo uporabnikov s posebnimi potrebami z novimi prostori krške knjižnice ter z že obstoječimi storitvami in dejavnostmi ter poiskati morebitne nove načine dela in komunikacije, ki jih omogočajo novi prostori. Zanimalo nas je tudi, kako so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni s storitvami, dejavnostmi in obiski knjižnice, kar so nam v njihovem imenu v intervjujih povedali strokovni delavci.

Zastavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja in hipoteze:

1. V kolikšni meri so pri novonastalem objektu upoštevane Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015)?

Hipoteza 1: Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015) so upoštevane in je nov objekt knjižnice prilagojen uporabnikom s posebnimi potrebami.

2. Ali so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni z ureditvijo fizičnega dostopa in prostorov?

Hipoteza 2: Uporabniki so zadovoljni s fizičnim dostopom do novonastale knjižnične stavbe in z ureditvijo knjižničnih prostorov.

3. Ali so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni z naborom storitev in dejavnosti, ki jih knjižnica izvaja?

Hipoteza 3: Uporabniki s posebnimi potrebami so zadovoljni z urejenostjo knjižnične

zbirke (postavitve gradiva, posebne oznake gradiva), s storitvami (svetovanje pri izbiri gradiva) in izvajanjem dejavnosti (bibliopedagoške ure).

4. Ali je z novo stavbo omogočen uporabnikom s posebnimi potrebami pristnejši stik s knjižnico in njenimi storitvami in dejavnostmi?

Hipoteza 4: Z novo stavbo sta omogočena pristnejši stik uporabnikov s posebnimi potrebami s knjižnico in njihova večja inkluzija v družbo.

5. Ali nova knjižnična stavba omogoča nove načine dela?

Hipoteza 5: V novi knjižnični stavbi so se pojavili morebitni novi načini dela in komunikacije, ki jih omogočajo novi prostori.

4.2 METODOLOGIJA RAZISKAVE

V prvem delu smo izvedli evalvacijsko analizo stanja nove knjižnične stavbe v oziru upoštevanja Smernic za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi - kontrolni seznam (Irvall in Nielsen, 2015), torej analizo dejanskega stanja novozgrajenega prizidka knjižnice s prej omenjenimi smernicami.

V drugem delu raziskave smo opravili pet intervjujev, in sicer s strokovnimi delavkami, zaposlenimi v institucijah, ki združujejo osebe s posebnimi potrebami in sodelujejo v projektu Živim in se veselim s knjižnico. Intervjuvali smo socialno delavko v Varstveno-delovnem centru Leskovec, vodjo enote Sonček Krško, dve specialni pedagoginji iz OŠ dr. Mihajla Rostoharja Krško ter sekretarko Društva gluhih in naglušnih Posavja. Intervjuvali smo jih posamično. Intervjuvanke smo izbrali zato, ker sodelujejo skupaj z osebami s posebnimi potrebami v projektu Živim in se veselim s knjižnico oziroma so z njimi v stiku in poznajo ovire, ki jih je predstavljala prostorska stiska pred izgradnjo prizidka, imajo torej širšo sliko.

V raziskovalnem delu naloge smo v prvem delu uporabili metodo analize. Ugotavljali smo ustreznost nove zgradbe Valvasorjeve knjižnice Krško s Smernicami za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi – kontrolni seznam (Irvall in Nielsen, 2015). V drugem delu smo intervjuvankam pred posamičnim intervjujem razdelili evalvacijski vprašalnik (PRILOGA 1), ki smo ga zasnovali po Smernicah za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi –kontrolni

seznam (Irvall in Nielsen, 2015). Zagotovili smo anonimnost intervjuvank. Evalvacijski vprašalnik nam je služil kot izhodišče za oblikovanje pogovora v intervjuju. Ker smo želeli pridobiti čim več različnih mnenj in poglobljene odgovore, smo se odločili, da v intervjuju ne ponudimo možnih odgovorov in tudi ne omejimo toka misli. Kvalitativno raziskovanje je pogosto ali (skoraj) vedno poglobljeno, zato je proučevanje na veliki populaciji, kot je to običajno v kvantitativnih raziskavah, praktično nemogoče. Cilj je torej priti do poglobljenih informacij na (praviloma) majhnem vzorcu. Podatki praviloma niso v numerični obliki, temveč so tekstualne narave, pridobimo pa jih seveda z uporabo konkretnih metod, kot so intervju, fokusna skupina, opazovanje (Banjac, 2020).

Intervjuvanke so lahko izrazile svoja opažanja, predloge, kar nam omogoča boljše razumevanje preprek, s katerimi se srečujejo pri obiskovanju knjižnice z uporabniki s posebnimi potrebami. Evalvacijski vprašalnik je bil razdeljen v več tematskih sklopov glede fizičnega dostopa, ki zajemajo tako zunanost kot tudi notranost nove zgradbe. Ker smo želeli raziskati predvsem vpliv novonastalega prizidka na uporabnike s posebnimi potrebami, v vprašalnik nismo vključili ostalih smernic s kontrolnega seznama, ki natančneje opredeljujejo vrste nosilcev in storitve ter komunikacijo. Tudi polstrukturirani intervju je bil sestavljen iz štirih ključnih točk, ki so nas vodile skozi intervju:

1. V kolikšni meri so pri novonastalem objektu upošteevane Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015)?
2. Ali so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni s fizičnim dostopom in knjižničnimi prostori?
3. Ali so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni z naborom storitev in dejavnosti, ki jih knjižnica izvaja?
4. Ali je z novo stavbo omogočen uporabnikom s posebnimi potrebami pristnejši stik s knjižnico in njenimi storitvami in dejavnostmi?

Intervjuje smo izvajali ustno. Za lažje dokumentiranje smo snemali z aplikacijo na telefonu in si odgovore kasneje prepisali. Intervjuje smo izvedli v marcu in aprilu 2024.

5 REZULTATI RAZISKAVE

5.1 UPOŠTEVANJE SMERNIC ZA DOSTOP DO KNJIŽNIC ZA UPORABNIKE Z OVIRANOSTMI – KONTROLNI SEZNAM

Irvall in Nielsen (2015, str. 5 in 6) v predgovoru Smernic za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi opozarjata, da kontrolni seznam ne vključuje kvantitativnih meritev, saj se knjižnice in knjižnične zgradbe v različnih državah zelo razlikujejo. Stalni odbor Sekcije za delo z uporabniki s posebnimi potrebami pri IFLI zato priporoča, da knjižnično osebje upošteva ustrezne zakone in predpise, ki veljajo za določeno državo oziroma preveri ustreznost navedb v tem kontrolnem seznamu pri svojih uporabnikih z oviranostmi. Za zagotavljanje enakih pravic za vse uporabnike knjižnic je potrebno, da tako na fizični dostop do knjižnične zgradbe kot tudi na storitve in programe knjižnic gledamo s stališča teh uporabniških skupin.

5.1.1 Fizični dostop do knjižnice

Po mnenju Irvall in Nielsen (2015, str. 7) bi »osebam z oviranostmi moralo biti omogočeno, da same dostopajo do lokacije in zgradbe knjižnice ter enostavno in varno vstopajo v knjižnico.

[...] Zahteve kontrolnega seznama so:

- zadostno število označenih parkirnih mest, označenih z znakom za uporabnike z oviranostmi;
- parkiranje blizu vhoda v knjižnico;
- razumljive in enostavno berljive usmerjevalne table;
- neovirane in osvetljene poti do vhoda
- gladka in nedrseča podlaga na vhodu;
- nedrseča in ne preveč strma klančina z ograjo ob stopnicah, kadar je to potrebno;
- ograja na obeh straneh stopnišča ali klančine;
- domofon, prilagojen gluhim uporabnikom.«

Slika 2: Vhod v nov prizidek knjižnice (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Slika 2 prikazuje vhod v Valvasorjevo knjižnico Krško, kjer so opazne prilagoditve ljudem z oviranostmi. Na vhodu ni stopnic in pragov, kar gibalno oviranim omogoča nemoten dostop v zgradbo. Vhod je dovolj širok za prehod invalidskega vozička. Steklena vrata so zatemnjena, da jih uporabniki ne bi spregledali. Vrata so avtomatska in drsna. Prostor pred vhodom je dovolj širok, da omogoča obračanje invalidskega vozička.

5.1.2 Fizični prostor knjižnice

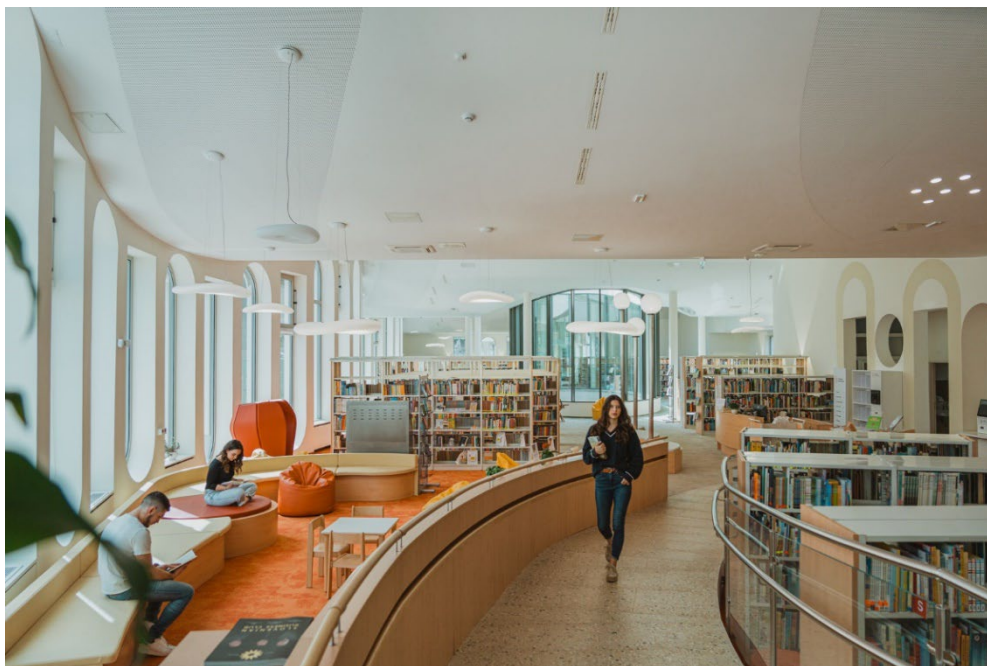
Zasnova fizičnega prostora knjižnične stavbe, namenjene osebam s posebnimi potrebami, mora biti skrbno zasnovana tako, da lahko različni uporabniki z različnimi oviranostmi enostavno uporabljajo okolje. Če je zgrajena tako kot vsaka druga stavba, brez upoštevanja različne oviranosti uporabnikov, imajo ti uporabniki lahko težave pri dostopu do knjižničnih storitev in virov ali pa morda celo ne morejo uporabljati knjižničnih virov in storitev v fizičnem prostoru knjižnice.

Irvall in Nielsen (2015, str. 9) izpostavljata sledeče zahteve, ki jih je potrebno upoštevati pri oblikovanju prostora knjižnične stavbe za ljudi z oviranostmi:

- razumljive in enostavno berljive usmerjevalne table s piktogrami,
- police, dostopne iz invalidskega vozička,
- mize za branje in mize za računalniške delovne postaje različne višine v vseh

območjih knjižnice,

- stoli s čvrstimi oporami za roke,
- neovirani prehodi med policami,
- knjižnično osebje, usposobljeno za pomoč uporabnikom z oviranostmi v primeru nevarnosti,
- viden in slišen požarni alarm.

Slika 3: Notranjost nove knjižnice (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Na Sliki 3 je vidna notranja zasnova novozgrajene knjižnice. Ugotavljamo, da ima zasnova naslednje značilnosti: gre za pritlično gradnjo, v stavbi ni prehodov ali kakršnih koli stopnic, ki bi preprečevale ali onemogočale premikanje gibalno oviranih. Klančina, ki vodi in povezuje oba vhoda v knjižnico, je široka in z obeh strani opremljena z ograjo in nedrsečimi oprijemali na različnih višinah.

5.1.3 Dostop do gradiva in storitev

Irvall in Nielsen (2015, str. 8) poudarjata, da je potrebno omogočiti dostop do vseh območij knjižnice. »Prostor naj bo logično razporejen in opremljen z razumljivimi usmerjevalnimi tablami ter načrtom zgradbe po nadstropjih, nameščenim blizu vhoda. Informacijsko referenčno območje naj bo blizu vhoda.« Po celotni knjižnici je potrebno zagotoviti dovolj prostora za premikanje z invalidskimi vozički (Slika 4).

Slika 4: Primer zadostnega prostora med policami (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Posamezni prostori Valvasorjeve knjižnice Krško so v osnovi namenjeni določenim starostnim skupinam (otroci, mladina, odrasli), vendar jih je večina prilagodljivih za izvedbo različnih dejavnosti (pravljичne urice, bibliopedagoške ure ipd.). Prav tako sta izdelava in razporeditev notranje opreme prilagojeni in omogočata premikanje z invalidskimi vozički po celotni stavbi. Označbe oddelkov so razporejene po celotnem prostoru knjižnice, še posebej izpostavljeni sta dve usmerjevalni tabli, ki sta nameščeni pri obeh vseh v knjižnico (Slika 5).

Slika 5: Primer usmerjevalne table s piktogrami, ki se ujema s celotno grafično podobo knjižnice (foto: osebni arhiv)

5.1.4 Toaletni prostori

»Knjižnica mora imeti vsaj en toaletni prostor za uporabnike z oviranostmi, ki ustreza naslednjim zahtevam:

- razumljive usmerjevalne table s piktogrami, ki usmerjajo na lokacijo toaletnega prostora,
- ustrezno široka vrata za vstop na invalidskem vozičku in dovolj prostora za obračanje invalidskega vozička,
- dovolj prostora, da se invalidski voziček zapelje neposredno zraven toaletne školjke,
- toaletna školjka z držali in ročico za izpiranje na dosegu rok osebe na invalidskem vozičku,
- gumb za alarm, dosegljiv osebi na invalidskem vozičku,
- umivalnik in ogledalo na primerni višini.« (Irvall in Nielsen, 2015, str. 9)

5.1.5 Izposojevalni pult

Irvall in Nielsen (2015, str. 9 in 10) glede izposojevalnega pulta podajata sledeče zahteve:

- prilagodljiv pult,
- sistem indukcijske zanke za osebe z okvaro sluha,
- sedeži za starejše osebe in osebe z oviranostmi,
- dostopne samopostrežne naprave za izposajo in vračanje gradiva.

Slika 6: Knjigomat za vračanje gradiva (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Knjigomat za vračanje gradiva je uporabnikom dostopen 24 ur na dan vse dni v tednu (Slika 6). Za vračanje gradiva članska izkaznica ni potrebna. V času zaprtosti knjižnice se vrata za dostop do knjigomata odprejo z izposojeno knjigo, ki jo uporabnik prisloni na označeno mesto.

Slika 7: Knjigomat za izposajo gradiva (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Na knjigomatu za izposajo gradiva si lahko člani knjižnice izbrano gradivo na dom samostojno izposodijo s predhodnim odčitanjem kode na članski izkaznici (Slika 7). Knjigomat ima možnost nastavitve po višini in tako omogoča prilagodljivo uporabo tudi gibalno oviranim osebam.

5.1.6 Referenčna in informacijska služba

»Zahteve kontrolnega seznama so:

- prilagodljiv pult;
- organiziran sistem čakalne vrste;
- sedeži, primerni za starejše osebe in osebe z oviranostmi;
- sistem indukcijske zanke za osebe z okvaro sluha.« (Irvall in Nielsen, 2015, str. 10)

Slika 8: Primerna višina pulta in udobni sedeži za primer čakalne vrste (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

5.1.7 Oddelek za otroke

»Zahteve kontrolnega seznama so:

- razumljive usmerjevalne table s piktogrami, ki vodijo do oddelka za otroke,
- barvna taktilna črta (rumena za boljšo vidnost), ki vodi do oddelka za otroke,
- neovirani prehodi med policami,
- dostopnost zvočnih knjig in drugega posebnega gradiva,
- računalniki, prilagojeni otrokom z oviranostmi,
- police in zabojniki s slikanicami, dostopni iz invalidskega vozička.« (Irvall in Nielsen, 2015, str. 10)

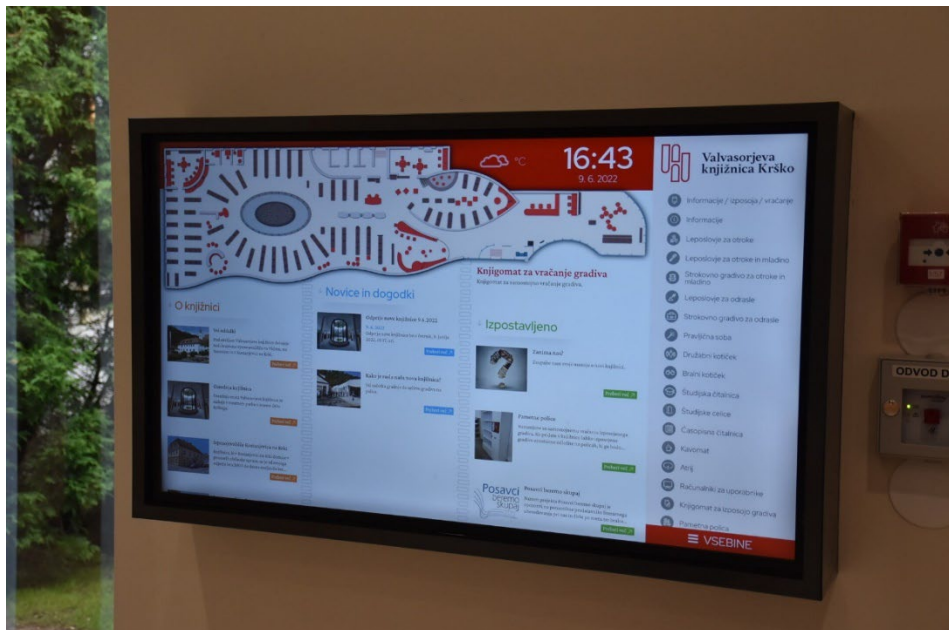

Slika 9: Pravljična soba kot dodana vrednost oddelku za otroke (foto: arhiv Valvasorjeve knjižnice Krško)

Pravljična soba je opremljena z didaktičnimi igračkami, knjigami in senzorično steno, prav tako je poskrbljeno za ustrezno pohištvo (Slika 9). To je poseben prostor, namenjen pravljicnim uricam, ustvarjalnim delavnicam in raznovrstnim srečanjem za otroke, izven časa izvajanja teh dejavnosti pa jo lahko otroci prosto obišejo.

5.1.8 Tehnološke rešitve – dostopnost sodobnosti

Nova knjižnica ima dva vhoda in na podlagi tega so bile ob načrtovanju upoštevane tudi tehnološke rešitve, ki bi uporabnikom olajšale uporabo knjižnice. Tako sta pri obeh vhodih nameščena interaktivna informacijska zaslona, ki uporabnikom omogočata lažjo orientacijo (Slika 10).

Slika 10: Interaktivni informacijski zaslon s tlorisom knjižnice (foto: osebni arhiv)

Samopostrežne naprave, ki uporabljajo tehnologijo radiofrekvenčne identifikacije (RFID naprave). Njihova prednost je predvsem v tem, da povečujejo dostopnost knjižnice in spodbujajo samostojnost uporabnikov, saj delujejo na dveh nivojih: kot zaščita gradiva in kot identifikator. Ob stranskem vhodu so prav tako nameščene pametne police za vračanje gradiva takoj ob vhodu s parkirnega prostora, torej brez nepotrebne nošenja gradiva k izposojevalnem pultu. S tem je omogočeno lažje gibanje.

5.2 INTERVJUJI S STROKOVNIMI DELAVKAMI, ZAPOSLENIMI V USTANOVAH ZA UPORABNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI

Intervjuvanke, ki so sodelovale v drugem delu raziskave, so predhodno izpolnile evalvacijski vprašalnik glede upoštevanja Smernic za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015). Glede na njihove odgovore na evalvacijski vprašalnik, ugotavljamo, da nov prizidek Valvasorjeve knjižnice Krško in njegovi prostori v večini alinej ustrezajo smernicam s kontrolnega seznama.

Pedagoginji iz OŠ dr. Mihajla Rostoharja ter vodja centra Sonček so posebej izpostavile neposredno bližino in ustrezno označenost prostega parkirnega prostora za invalide k vhodu v knjižnico. Ker se do knjižnice pripeljejo s kombiniranim vozilom, ki je prirejeno prevozu oseb

z gibalno oviranostjo, poudarijo tudi pomen dovolj manevrskega prostora na parkirišču, da lahko neovirano iz vozila izstopijo. Vodja centra Sonček je še posebej izpostavila, da novozgrajeni prizidek sedaj omogoča dostop do celotnega gradiva, saj so bili njihovi varovanci prikrajšani do prostega pristopa strokovnemu gradivu, ki se je nahajalo v drugem nadstropju stavbe samostana in do katerega so vodile le stopnice.

Prav tako so vse intervjuvanke izpostavile praktično zasnovanost zgradbe, ki združuje vse oddelke, tako za odrasle in za mladino, še posebej slednjega, ki je bil prej na dislocirani lokaciji. Specialne pedagoginje Osnovne šole dr. Mihajla Rostoharja tu poudarijo, da njihovi učenci pri obisku knjižnice tako niso več omejeni le na obiskovanje dislociranega mladinskega oddelka, ampak prihajajo ob obisku knjižnice v stik in interakcijo z večjim številom zaposlenih v knjižnici, ki ob času njihovega obiska bodisi opravljajo svoje delo za izposojevalnim bodisi za informacijskim pultom. Ugotavljajo, da se s tem krepi tudi zavest zaposlenih, ki pri svojem delu niso specifično zadolženi za delo z uporabniki s posebnimi potrebami.

Vodja centra Sonček in socialna delavka Varstveno delovnega centra sta glede okolice zgradbe dodali, da jim je všeč umeščenost ob mestnem parku, kar ob obisku knjižnice izkoristijo tudi za sprehod. Dodajata, da bi želeli, da bi knjižnico lahko obiskovali mesečno v okviru projekta Živim in se veselim s knjižnico, saj novi prostori to omogočajo, vendar poudarita, da logistično zaradi ureditve prevozov, to ni vedno možno. Povesta, da se varovanci veselijo obiska knjižnice, za njih to sedaj še posebej predstavlja »dogodek«, umik od vsakdana. Izpostavita lepo urejeno časopisno čitalnico, kjer lahko prelistajo dnevno časopisje in popijejo topel napitek iz kavomata. Prav tako predlagata sodelovanje knjižnice pri postavitvi razstav izdelkov njihovih varovancev.

Intervjuvanke so pohvalile organizirane ogledne knjižničnih prostorov za njihove uporabnike v mesecih po odprtju. Vodja centra Sonček izpostavi povabilo knjižnice za potrebe promocijskega filma, v katerem so sodelovali njihovi varovanci in varovanke. Pove, da so se na vabilo z veseljem odzvali.

Specialni pedagoginji Osnovne šole dr. Mihajla Rostoharja izpostavita zanimanje in sodelovanje z večjim številom oddelkov njihove šole, saj obisk knjižnice z zadovoljstvom vključijo v organiziranje kulturnega ali tehniškega dne v svojem šolskem urniku.

Vse intervjuvanke so poudarile pomen ustreznih sanitarij in toaletnih prostorov, pri tem dodajajo, da gre morebiti za »banalno« zadevo, na katero pa mnoge javne ustanove v svoji organizaciji in ureditvi prostorov še vedno pozabljajo.

Glede smernic za gluhe in naglušne so se tri strokovne delavke opredelile z ne vem; pojasnile so, da v njihovih skupini ni gluhih ali naglušnih uporabnikov. Pojasnjujejo, da zato ne morejo ustrezno oceniti ali prizidek ustreza smernicam na tem področju.

Sekretarka Društva gluhih in naglušnih Posavja se je v razdelku evalvacijskega vprašalnika glede opremljenosti prostorov z indukcijsko zanko pričakovano opredelila z odgovorom ne, saj je preizkus indukcijske zanke, ki ga je organizirala knjižnica v sodelovanju z Društvom gluhih in naglušnih Posavja pokazal njeno nedelovanje. Tu je izpostavila pomembnost sodelovanja knjižnice in njihovega društva, da se je ugotovilo samo nedelovanje indukcijske zanke in posledično sprožilo nadaljnje postopke glede ugotavljanja napake v projektiranju, ki je trenutno v postopku saniranja. Pri tem poudarja, da čeprav je gluhotna na žalost še danes »nevidna invalidnost«, nikakor ne bi smela biti spregledana.

6 RAZPRAVA Z ZAKLJUČKI

Besedo prizidek Slovar slovenskega knjižnega jezika (2005) opiše s primeri rabe kot: delati prizidek; imeti sobo v prizidku; nov, še neometan prizidek. Zdi se, da ima gradnja prizidkov nekoliko negativen prizvok. Vendar ni nujno tako v realnosti, če se zadeve lotimo premišljeno in načrtno. Potrebo po prizidku lahko utemeljujemo na njegovi uporabnosti in funkciji. Funkcija prizidka je namreč poglobilni argument ob utemeljevanju potrebe po njegovi gradnji. Pametna izraba prostora, dobra osvetlitev in široke odprte površine, ki spodbujajo skupinsko delo, bi morale biti nekatere od glavnih značilnosti današnjih knjižničnih zgradb. Funkcionalna sodobna knjižnična zgradba naj bi spodbujala vse uporabnike, še posebej uporabnike s posebnimi potrebami, da uporabljajo knjižnične prostore s predpogojem, da jim je dostop do različnih prostorov in zbirk knjižničnega gradiva ustrezno omogočen.

S pomočjo evalvacijskega vprašalnika in intervjuja s strokovnimi delavkami iz ustanov, ki obiskujejo Valvasorjevo knjižnico Krško z uporabniki s posebnimi potrebami, smo pridobili raziskovalne podatke o upoštevanju Smernic za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi

(Irvall in Nielsen, 2015) pri novozgrajenem prizidku Valvasorjeve knjižnice Krško.

Z zbiranjem podatkov nismo imeli večjih težav, saj so bile strokovne delavke pripravljene sodelovati v raziskavi in pred intervjuji izpolnile evalvacijski vprašalnik. Na osnovi rezultatov ankete in intervjuja smo želeli odgovoriti na pet raziskovalnih vprašanj.

Potrdili smo hipotezo 1 da novozgrajeni prizidek, v precejšnji meri ustreza zahtevam iz kontrolnega seznama Smernic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015) ter hipotezo 2, da so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni s fizičnim dostopom do novonastalega prizidka in ureditvijo prostorov. Intervjuvanke so namreč na vse trditve razen ene izjeme v evalvacijskem vprašalniku odgovorile pritrdilno. Izpostavile so predvsem to, da se njihovi varovanci in učenci v novi zgradbi počutijo v prvi vrsti varno in udobno. Izpostavile so dostopnost celotne površine knjižnice in njenih oddelkov zaradi enoetažne gradnje. Pohvalile so tudi ustrezno opremljenost toaletnih prostorov in urejenost parkirišča.

Vendar pa so na trditev glede delovanja sistema indukcijske zanke štiri intervjuvanke odgovorile z ne vem, kar so pripisale temu, da se v okviru svojega dela ne srečujejo s tovrstnim tipom oviranosti in zato tudi ne poznajo tehničnih zahtev. Sekretarka Društva gluhih in naglušnih Posavja je na tem mestu pričakovano odgovorila z ne. Hipotezo 1 smo sicer potrdili, vendar je pomembno opozoriti na nadaljnje prizadevanje glede odpravljanja te napake. Kot knjižničarji moramo biti zagovorniki, da bi moral prav vsak uporabnik, ne glede na oviranost, imeti enake možnosti za sodelovanje in korist od storitev, ki jih nudi knjižnica. To vsekakor vključuje tudi delovanje indukcijske zanke .

Na vprašanje ali so uporabniki s posebnimi potrebami zadovoljni z urejenostjo knjižnične zbirke (postavitev gradiva, posebne oznake gradiva), s storitvami (svetovanje pri izbiri gradiva) in izvajanjem dejavnosti (bibliopedagoške ure) so intervjuvanke odgovorile pritrdilno s čimer potrjujemo hipotezo 3. Navedle so, da se še vedno v veliki meri glede samega gradiva obračajo raje na knjižničarko. Tu strokovni delavki Varstveno delovnega centra Sonček in Leskovec poudarita tudi dostopnost knjižničarke po e-pošti, kjer sporočijo svoje želje, da jim knjižničarka željeno gradivo lahko prinese ob svojem naslednjem obisku v društvu.

Na vprašanje ali je z novo stavbo omogočen uporabnikom s posebnimi potrebami pristnejši stik

s knjižnico in njenimi storitvami in dejavnostmi so intervjuvanke odgovorile pritrdilno. Predvsem navajajo udobnost in prijaznost prostora, kar utemeljujejo s tem, da je dovolj odlagalnih površin (npr. da lahko ob obisku nemoteno odložijo svoje stvari v zato namenjeno omarico ali obešalnik), udobnost opreme (sedalne vreče, stoli z nasloni za roke) in priročnost košaric v katere lahko odlagajo gradivo. S tem potrjujemo hipotezo 4. Vse intervjuvanke so poleg zgoraj navedenega pohvalile predvsem angažiranost in vključevalno delovanje knjižnice pred samim odprtjem novega prizidka. Tu so izpostavile predvsem povabilo knjižnice pri sodelovanju pri selitvi gradiva; organizacija t.i. »žive verige« kjer so sodelovali tudi njihovi varovanci in varovanke. Iz izjav intervjuvank lahko sklepamo, da so pri krepitvi stika z novo stavbo in občutka vključenosti potrebni že predhodni koraki knjižnice kot ustanove.

Na hipotezo 5, da so se pojavili morebitni novi načini dela in komunikacije, ki jih omogočajo novi prostori, odgovorimo pritrdilno. Specialne pedagoginje Osnovne šole dr. Mihajla Rostoharja so namreč navedle povečano zanimanje za vključitev obiska knjižnice pri organizaciji kulturnih dnevov in tehniških dnevov, kjer knjižnico obiščejo tudi tisti učenci in učenke, ki ne sodelujejo pri Bralni znački Petra Klepca in knjižnice ne obiskujejo mesečno v okviru srečanj. Strokovni delavki Varstveno delovnega centra Sonček in Leskovec predlagata vključenost njihovih društev pri organizaciji razstav v knjižnici, kjer bi razstavljali izdelke svojih varovancev.

Opisali in analizirali smo dosedanjo izkušnjo uporabnikov s posebnimi potrebami glede novega prizidka Valvasorjeve knjižnice Krško s pomočjo Smernic za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015). Skozi intervjuje s strokovnimi delavkami iz različnih ustanov smo pridobili vpogled v to, kako dobro so novi prostori Valvasorjeve knjižnice Krško prilagojeni za uporabo ljudem z oviranostmi.

Ugotovili smo, da so upoštevane številne fizične in vedenjske ovire za dobro prakso. Promovirana je tudi vrednost uporabe Smernic za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi (Irvall in Nielsen, 2015) pri premagovanju nekaterih od teh ovir in prizadevanje za dostopno sodobno splošno knjižnico. Prav tako se odpirajo nove možnosti oblik sodelovanj z uporabniki s posebnimi potrebami; npr. razstave izdelkov, fotografske razstave.

Vendar pa bi radi opozorili tudi na trenutno pomanjkljivost, kar se tiče zagotavljanja delovanja

indukcijske zanke. Potrebno je nadaljnje sodelovanje z Društvom gluhih in naglušnih Posavja, predvsem kar se tiče preizkušanja opreme in osredotočenost in ustrezno izobraževanje zaposlenih za doseganja cilja, da sistem ustrezno deluje.

Zavedati se moramo, da so osebe s posebnimi potrebami integralni del družbe in da v luči inkluzije njihove potrebe niti niso posebne, ampak povsem človeške. Enako kot vsi drugi imajo tudi oni potrebo po tem, da pripadajo in so skupaj z drugimi. Razlika je le v tem, da se je na njihove potrebe treba odzvati z zagotavljanjem prilagoditev, ki jih lahko imenujemo tudi posebne prilagoditve. In predvsem jih je treba najprej prepoznati, da bi potem lahko delovali; tudi s spreminjanjem okolja in družbe, ne le na ravni pomoči in podpore posamezniku.

7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Aabø, S. in Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library and Information Science Research*, 34(2), 138–149.
- Aupič, M., Brenčič, P., Fras Popović, S., Lesjak, B., Podbrežnik Vukmir, B., Vilar, P., Vodeb, G. in Zdravje, A. (2018). *Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice veljavnih v obdobju 2005-2017: raziskava* (1. izd.). Narodna in univerzitetna knjižnica. <http://iris.nuk.uni-lj.si/media/fp/iris/studije/raziskava-doseganje-standardov-splosne-knjiznice-2005-2017.pdf>
- Banjac, M. (2020). *Uvod v kvalitativne metode zbiranja podatkov: opazovanje, intervju in fokusna skupina*. Fakulteta za družbene vede, Založba FDV. [https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/banjac-marinko---uvod-v-kvalitativne-metode-zbiranja-podatkov-\(final\)f7d1c0304f2c67bc8e26ff00008e8d04.pdf](https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/zalozba/banjac-marinko---uvod-v-kvalitativne-metode-zbiranja-podatkov-(final)f7d1c0304f2c67bc8e26ff00008e8d04.pdf)
- Brenčič, P., Vidic, R. in Žugič Jakovina, A. (ur.). (2011). *Mesto besed: zbornik ob 45-letnici delovanja Valvasorjeve knjižnice Krško: (1965-2010)*. Valvasorjeva knjižnica Krško.
- Dovjak, M., Koler-Povh, T. in Kunič, R. (2019). Načrtovanje knjižnic v smeri kakovostnega dela in izboljšane uporabniške izkušnje. *Knjižnica*, 63(1-2), 79–107. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-PPUR4I8V>
- Felicijan, L. (2023). Povezovalna vloga knjižnice pri procesu vključevanja oseb s posebnimi potrebami v lokalno skupnost: Medobčinska splošna knjižnica Žalec. *Knjižničarske novice*. <https://knjiznicarske-novice.si/povezovalna-vloga-knjiznice-pri-procesu-vkljucevanja-oseb-s-posebnimi-potrebami-v-lokalno-skupnost/>

- Glaser, T. (2000). *Shiyali Ramamrita Ranganathan: (1892–1972)* [Diplomsko delo].
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- IFLA. (b. d.). *Library Services to People with Special Needs Section*.
<https://www.ifla.org/units/lsn/>
- IFLA/UNESCO Manifest o splošnih knjižnicah 2022. (2023). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. <https://anyflip.com/hqule/uytc/>
- Irvall, B. in Nielsen, G. S. (2015). *Smernice za dostop do knjižnic za uporabnike z oviranostmi - kontrolni seznam*. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
<https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/320/1/89-sl.pdf>
- Jaeger, P. T. (2018). Designing for diversity and designing for disability. *The International Journal of Information, Diversity, & Inclusion*, 2(1-2), 52–66.
- Jochumsen, H., Rasmussen, C. H. in Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces—a new model for the public library. *New Library World*, 113(11-12), 586–597.
- Kalan, T. in Južnič, P. (2015). Novejše knjižnične stavbe v Sloveniji. *Knjižnica*, 59(1-2), 145–161. <http://knjiznica.zbds-zveza.si/index.php/knjiznica/article/view/526/503>
- Lujjić, D. (2002). Kako do bralcev, ki sami ne morejo do knjižnice? *Knjižnica*, 46(4), 305–315.
- Simoneti, M., Vertelj Nared, P. in Ažman, T. (2019). Univerzalno oblikovanje - oblikovanje za vse. *Rehabilitacija*, 18, 90–94. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-0P4BDWQB/ec19db7e-7d72-4bea-ba9f-e25a31b69c7b/PDF>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (2005). DZS.
- Splošna deklaracija človekovih pravic. (2018). *Uradni list RS*, 24/2018.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028)*. (2019). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- Vertot, N. (ur.) (2007). *Invalidi, starejši in druge osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DBWZHJWF/c1141328-86c9-4b01-88d2-cc25c9cf64fe/PDF>
- Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) (2010) *Uradni list RS*, št.94/10, 50/14 in 32/17. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4342>
- Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 –ZUJIK, 92/2015. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2442%20>

PRILOGA 1: EVALVACIJSKI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni.

Pred vami je evalvacijski vprašalnik, ki se nanaša na ustreznost novozgrajenega prizidka Valvasorjeve knjižnice Krško v oziru na osebe s posebnimi potrebami. Zaradi omejitve raziskave se vprašalnik nanaša zgolj na zgradbo in ureditev ter opremljenost prostorov. S pomočjo vaših odgovorov bom pripravila raziskavo za zaključno pisno nalogo bibliotekarskega izpita.

V spodnjih tabelah označite svoje strinjanje s podanimi trditvami. Če se strinjate, označite z DA; če se ne strinjate, označite z NE; v primeru, da vam ni znano oziroma, da ne veste ali določena trditev drži; označite z NE VEM.

Pridobljeni podatki so zaupni in bodo služili izključno namenu bibliotekarske naloge.

Ksenja Banič

Zunaj knjižnice	DA	NE	NE VEM
Dovolj parkirnih mest, označenih z mednarodnim simbolom za invalide.			
Parkiranje v bližini vhoda v knjižnico.			
Jasne in lahko berljive oznake.			
Neovirane in dobro osvetljene dostopne poti do vhoda.			
Gladka in ne drseča površina na vhodu.			
Ograje na obeh straneh rampe.			
Dostopen domofon za gluhe uporabnike.			

Vstop v knjižnico	DA	NE	NE VEM
Dovolj prostora pred vrati, da se invalidski voziček lahko obrne.			
Dovolj široka vhodna vrata za vstop invalidskega vozička.			
Avtomatsko odpiranje vrat, dosegljivo osebi na invalidskem vozičku.			
Brez pragov - za enostaven dostop z invalidskim vozičkom.			
Steklena vrata morajo biti označena za opozarjanje slabovidnih oseb.			
Varnostne kontrolne točke je možno prehoditi z invalidskim vozičkom/hojico ali druge pripomočke za mobilnost.			
Stopnice in pragi so označeni s kontrastno barvo.			

Prostori in opremljenost	DA	NE	NE VEM
Razumljive in enostavno berljive usmerjevalne table s piktogrami.			
Police, dostopne iz invalidskega vozička.			
Ustrezno dostopen in opremljen toaletni prostor.			
Mize za branje in mize za računalniške delovne postaje različne višine v vseh območjih knjižnice.			
Stoli s čvrstimi oporami za roke.			
Neovirani prehodi med policami.			
Oddelek z zvočnimi knjigami in prilagojenim gradivom.			
Prilagodljiv izposojevalni in referenčni pult.			
Sistem indukcijske zanke za osebe z okvaro sluha.			
Udoben prostor za sedenje s primerno svetlobo za branje.			